

DOI: <https://doi.org/10.36719/2789-6919/32/104-108>**Fərid Qəhrəmanov**

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti

magistr

farid.gahrimanov@gmail.com

MÜASİR ŞƏRAİTDƏ MÜƏSSİSƏDƏ MALİYYƏ MENECMENTİNİN TƏŞKİLİ

Xülasə

Məqalədə əvvəlcə, maliyyə kateqoriyası pul münasibətləri sisteminin əsası kimi müəyyən edilmiş, maliyyə menecmenti sisteminin formalaşması xüsusiyyətləri və prinsipləri, eləcə də pul axınları maliyyə menecmentinin obyektı kimi xüsusiyyətləri araşdırılmışdır. Maliyyə menecmenti maliyyə nəzəriyyəsi və mühasibat uçotunun analitik bilikləri arasında əlaqələndici həlqə olmaqla, maliyyə təhlilində, planlaşdırmaya, proqnozlaşdırma və daxili maliyyə nəzarətinə xas olan xüsusi üsullara malikdir. İdarəetmə sistemi kimi maliyyə menecmentinin maliyyə planlaşdırılması (bütçələşdirmə); maliyyə təşkilatı; nəzərdə tutulan maliyyə göstəricilərinə nail olunmasının motivasiyası; maliyyə nəzarəti (kontrollinq və ya idarəetmə uçotu) kimi funksiyaları mövcuddur.

Maliyyə menecmenti – müasir metodlardan istifadə edərək, şirkətin maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin idarə edilməsinə yönəldilmiş peşəkar fəaliyyət növüdür. Maliyyə menecmenti Azərbaycan iqtisadiyyatının mövcud şəraiti üçün xüsusi, prioritet əhəmiyyətə malik bütün müasir idarəetmə sisteminin əsas elementlərindən biri sayılır. Daha sonra, müəllif tərəfindən maliyyə menecmentinin təşkilinin mövcud vəziyyətinin təhlili aparılmışdır.

Açar sözlər: maliyyə menecmenti, maliyyə, pul axınları, maliyyə mexanizmi

Farid Kahramanov

Azerbaijan State University of Economics

master

farid.gahrimanov@gmail.com

Organization of financial management in the enterprise in modern conditions

Abstract

First, in the article, the financial category was defined as the basis of the system of monetary relations, the features and principles of the formation of the financial management system, as well as the characteristics of cash flows as an object of financial management were investigated. Financial management is the link between financial theory and the analytical knowledge of accounting, and has specific methods of financial analysis, planning, forecasting and internal financial control. Financial planning (budgeting) of financial management as a management system; financial institution; motivation to achieve the intended financial indicators; functions such as financial control (controlling or management accounting) are available.

Financial management is a type of professional activity aimed at managing the company's financial and economic activities using modern methods. Financial management is considered to be one of the main elements of the modern management system, which has a special, priority importance for the current conditions of the economy of Azerbaijan. Then, the author made an analysis of the current state of the organization of financial management.

Keywords: financial management, finance, cash flows, financial mechanism

Giriş

“Maliyyə menecmenti” termini iqtisadi leksikona son vaxtlarda daxil olmuşdur ki, bunu da iqtisadi ədəbiyyatda aktiv və öhdəliklərin idarə olunması, biznes planın tərtib edilməsi, maliyyə hesabatlarının təhlili, qiymət siyasətinin işlənilib hazırlanması və s. zəruriliyi ilə izah edirlər. “Maliyyə menecmenti” termini tərcümədə “maliyyənin idarə olunması” demək olduğundan, bunun ABŞ-da, Avropada necə şərh edildiyini bilmək heç də maraqsız deyil. Maliyyə menecmenti

investisiya qərarlarının qəbul edilməsi və bunun üçün maliyyə mənbələrinin tapılması elmi və bacarığı kimi təqdim edilir (1).

Ölkəmizdə uzun müddət, menecment tədqiq edilməmiş və ona ciddi iqtisadi alət kimi baxılmamışdır. Hal-hazırda, bazar iqtisadiyyatının qərarlaşması ilə belə bir ümid yaranmışdır ki, maliyyə menecmenti müəssisənin iqtisadiyyatına yeni dəyərlər sistemini gətirəcək, sahibkarlığın inkişafında prioritetləri dəyişəcək. Maliyyə menecmenti maliyyə nəzəriyyəsi və mühasibat uçotunun analitik bilikləri arasında əlaqələndirici həlqə olmaqla, maliyyə təhlilinə, planlaşdırmaya, proqnozlaşdırma və daxili maliyyə nəzarətinə xas olan xüsusi üsullara malikdir. İdarəetmə sistemi kimi maliyyə menecmentinin maliyyə planlaşdırılması (bütçələşdirmə); maliyyə təşkilatı; nəzərdə tutulan maliyyə göstəricilərinə nail olunmasının motivasiyası; maliyyə nəzarəti (kontrollinq və ya idarəetmə uçotu) kimi funksiyaları mövcuddur.

Maliyyə menecmenti – müasir metodlardan istifadə edərək, şirkətin maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin idarə edilməsinə yönəldilmiş peşəkar fəaliyyət növüdür. Maliyyə menecmenti Azərbaycan iqtisadiyyatının mövcud şəraiti üçün xüsusi, prioritet əhəmiyyətə malik bütün müasir idarəetmə sisteminin əsas elementlərindən biri sayılır (2).

Blanka görə, maliyyə menecmentinin vəzifəsi müəssisənin bütövlükdə və ya onun ayrı-ayrı istehsal-təsərrüfat həlqələrinin – mənfəət mərkəzlərinin fəaliyyət məqsədlərinə nail olmaq üçün metodların, vasitələrin və alətlərin hazırlanması və tətbiqi sayılır. Oxşar məqsədlər aşağıdakılar ola bilər (3):

- mənfəətin maksimumlaşdırılması;
- plan dövründə davamlı mənfəət normasına nail olunması;
- müəssisənin rəhbər heyətinin və əmanətçilərinin (və ya sahiblərinin) gəlirlərinin artması;
- müəssisənin səhmlərinin məzənnə dəyərinin yüksəlməsi və s.

Maliyyə menecmenti təsərrüfat subyektlərinin həm taktiki, həm də strateji məqsədlərinə çatmaq üçün rəşional kanallardan maliyyə resurslarının cəlb edilməsi prosesini və daha məqsədyönlü istifadə yolu ilə vəsaitlərin səmərəli idarə edilməsi prosesini öyrənən iqtisad elminin sərbəst sistemləşdirilmiş və perspektivli sahələrindən biridir. Maliyyə idarəetmə təşkilatlarının maliyyələşdirilməsinin təkmilləşdirilməsi üsulları respublikanın iqtisadi inkişafında mühüm rol oynayan amildir. Başqa nöqteyi-nəzərdən, bütün ölkələrin məhdud mənbələrdən vəsaitləri düzgün və bərabər şəkildə istifadə etmək öhdəliyi var. Yekun olaraq qeyd edək ki, bu mənbələrdən istifadə edərkən alternativlər arasından düzgününü seçmək həlledici vəzifədir. Müəssisələrin maliyyələşdirilməsi üsullarının hərtərəfli təhlili alternativlər arasında ölkə iqtisadiyyatının maraqlarına cavab verənin seçilməsinə kömək edən vasitədir.

Maliyyə menecmenti maliyyə nəzəriyyəsi çərçivəsində inkişaf etmiş bir sıra qarşılıqlı əlaqədar fundamental konsepsiyalara əsaslanır. Maliyyə menecmentində aşağıdakı əsas konsepsiyalar var: pul vəsaitlərinin axını, pul resurslarının müvəqqəti dəyəri, risk və gəlirlilik arasında kompromis, kapital dəyəri, kapital bazarının səmərəliliyi, informasiyanın, agentlik münasibətlərinin asimetrikliyi, təsərrüfat subyektinin fəaliyyətinin müvəqqəti məhdudluğu.

Maliyyə menecmentində mühüm maliyyə əmsalları aşağıdakı qruplar üzrə qəbul edilir:

- təşkilatın fəaliyyət miqyasını xarakterizə edən göstəricilər;
- rentabellik göstəriciləri;
- likvidlik və ya cari ödəmə qabiliyyəti göstəriciləri;
- maliyyə sabitliyi və ya kapitalın strukturu, və ya uzun müddətli ödəmə qabiliyyəti göstəriciləri;
- sahibkarlıq fəaliyyəti və ya dövryyəsinin göstəriciləri;
- bazar fəaliyyətinin göstəriciləri.

Maliyyə analitikləri arasında əmsalların tərkibi, təsnifatı və hətta adları ilə bağlı vahid fikir yoxdur, belə ki, bəzi amillərin müəyyən bir qrupa aid edilməsi kifayət qədər şərtidir. Maliyyə menecmentində maliyyə və uçot nəzəriyyələri arasında sıx əlaqə müşahidə olunur. Buna əsasən maliyyə menecmenti metodlarının və maliyyə təhlilinə, planlaşdırmaya, proqnozlaşdırma və daxili maliyyə nəzarətinə xas olan spesifik üsulların həyata keçirilməsinin əlaqələndirilməsinə nail olunur. Koordinasiya maliyyə menecmentinin metodlarından olan bütçələşdirmə vasitəsilə həyata

keçirilir. Odur ki, maliyyə menecmentinin formalaşmasının əsası kimi maliyyə mexanizminin, maliyyə strukturunun və metodlarının inkişafı yollarının tədqiqi mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Maliyyə ixtisaslaşma tələb edən geniş bilik və təcrübəvi fəaliyyət sahəsidir. Hazırda maliyyənin fəaliyyətinin beş daha iri sferasını ayırmaq olar: dövlət maliyyəsi; sahə maliyyəsi; kredit və pul dövriyyəsi; sığorta; qiymətli kağızlar bazarı. Maliyyə menecmenti bütün sahələri əhatə edir, lakin daha çox “sahə maliyyəsi” sferasında həyata keçirilir. İngilis termini olan “financial management” hərfi olaraq “maliyyə idarəetməsi”, yəni idarəetmə metodlarından biri kimi, bizim tərcüməyə görə isə “maliyyənin idarə edilməsi” kimi tərcümə olunur. Bu iki termin eyni olaraq ən sadədən daha mürəkkəbə doğru inkişafı, yəni maliyyədən maliyyə menecmentinə doğru inkişafı göstərir.

Maliyyə pul münasibətləri sistemi kimi müəyyən edilməklə, gəlirlərin formalaşmasında, xərclərin həyata keçirilməsində, qeyd olunan proseslərin səmərəliliyinin monitorinqində, sosial və iqtisadi inkişaf effektivliyinin konkret monitorinqində ifadə edilir. Burada qeyd edək ki, dar və təmiz maliyyə mənasında səmərəlilik zərərsizliyi, gəlirliliyi, rentabelliği, daha dəqiq isə, aşağı düşməyən, artan rentabelliği nəzərdə tutur. Lakin görürük ki, maliyyə kateqoriyasının tərfi yalnız cəmiyyətdə iyerarxiyanın bütün səviyyələrinə və bu şərhin müəyyən redaksiyada məzmununa deyil, yaranan, bölüşdürülən və təkrar bölüşdürülən pul resurslarının, mərkəzləşdirilmiş və mərkəzləşdirilməmiş pul fondlarının tərkibindəki dəyişikliklərlə birgə maliyyə fəaliyyətinin bütün sahələrinə aiddir. Mərkəzləşdirilməmiş pul fondları müəyyən xərclərə görə yığılı, ayrılmanı və hədəflənməni nəzərdə tutur. Buna zərurətin olması aydındır: pul mücərrəddir – o, alqı vasitəsidir; əgər hər hansı bir pul fondundan ciddi məqsədli istifadəyə vəsait ayrılırsa, onda bunu demək olar ki, istənilən ehtiyac üçün sərf etmək olar.

Başqa sözlə, resurslar kimi pul fondları da vahid təyinatla malik olub, maliyyə qanunvericiliyi ilə və ya idarəetmə qərarları ilə müəyyən edilən məsrəflərin, investisiya xərclərinin mənbəyi kimi çıxış edir. Buna baxmayaraq, maliyyə resursları anlayışı pul fondlarından daha geniş anlayışdır. Onları resurslar hesabına yaradılan, lakin nisbi sabitliyi nəzərdə tutan pul fondlarından fərqli olaraq dövriyyədən azad olunmasına və ya əlavə dövriyyə yüklənməsinə qabil məqsədyönlü pul vəsaitlərinin məcmusu kimi müəyyən etmək olar.

Maliyyə menecmentinin tərifinə gəlincə, o, iqtisadi menecmentin fəal tərkib hissəsi kimi, maliyyənin idarəetmə mexanizmi və ya maliyyə mexanizmi anlayışı ilə bağlıdır. Onu bütün iyerarxiik səviyyələrdə istehsalın idarə edilməsi prosesinin iqtisadi idarəetmə forma və üsullarının kompleksi kimi müəyyən etmək olar. Maliyyə mexanizmi isə cəmiyyətin (müvafiq olaraq onun bütün özlərinin) sosial-iqtisadi inkişafı prosesinin idarə edilməsinin maliyyə formaları və metodlarının kompleksidir. Bu şərh maliyyə mexanizmini eyni vaxtda iqtisadi idarəetmə mexanizminə daxil edir və onu sonuncunun çərçivəsindən çıxarır. Əgər iqtisadi mexanizm üstün olaraq baza kateqoriyasıdırsa, maliyyə mexanizmi maliyyənin özü kimi bazis və üstqurum kateqoriyalarının əlaqələndiricisi sayılmaqla hər iki sferada fəaliyyət göstərir.

Müasir dövrdə müəssisənin maliyyə menecmenti sistemində maliyyə mexanizminin rolu getdikcə artır. Bu, hər şeydən əvvəl, onunla izah olunur ki, maliyyə menecmenti mexanizmi müəssisədə idarəetmə qərarlarının hazırlanmasını və həyata keçirilməsini tənzimləyən əsas sistem olduğuna görə, müəssisənin gələcək uğuru çox vaxt bu mexanizmin səmərəli fəaliyyətindən asılı olur. Başqa sözlə, o, müəssisənin qarşısında duran məqsəd və vəzifələri tam həcmdə reallaşdırmağa imkan verir, maliyyə menecmenti sisteminin əsas funksiyalarının səmərəli fəaliyyətini formalaşdırmağa kömək edir.

Maliyyə mexanizmi – cəmiyyətdə iqtisadiyyatın və maliyyə menecmenti sisteminin fəal elementi kimi çıxış edir. Hər bir ölkədə maliyyə siyasətinin reallaşdırılması, onun uğurla həyata keçirilməsi üçün maliyyə mexanizmi iqtisadi münasibətlərin idarəetmə və tənzimləyici elementi kimi istifadə olunur. Maliyyə siyasətinin uğurla həyata keçirilməsi üçün hər bir ölkədə maliyyə mexanizmi iqtisadi münasibətlərin idarə edilməsi və tənzimlənməsi kimi istifadə olunur. O, iqtisadi və sosial inkişaf üçün əlverişli şəraiti təmin etmək məqsədilə cəmiyyətin istifadə etdiyi maliyyə münasibətlərinin təşkili üsullarını özündə ehtiva edir.

Maliyyə mexanizmi maliyyə münasibətlərinin təşkili növlərini, formalarını və metodlarını, onların cəmiyyətcə müəyyən edilməsi üsullarını özündə birləşdirir. Maliyyə mexanizmi fəaliyyətdə

nəzərdən keçirilir, o aktivdir və ona mürəkkəb elementlər daxil olmaqla, alt sistemə malikdir. Maliyyə menecmentində risk kateqoriyası müxtəlif aspektlərdə nəzərə çatdırılır: investisiya layihələrinin qiymətləndirilməsinə, investisiya portfelinin formalaşmasına, bu və ya digər maliyyə alətlərinin seçilməsinə, kapitalın strukturu üzrə qərarların qəbuluna, dividend siyasətinin əsaslandırılmasına.

Hər hansı bir şirkətin fəaliyyəti yalnız onun maliyyələşdirilməsi mənbələrinin mövcudluğu şəraitində mümkündür. Onlar öz iqtisadi təbiəti ilə, əmələgəlmə üsulları və prinsipləri ilə, mövcudluğu müddəti ilə, idarəedilənlik dərəcəsi ilə, bu və ya digər əksagentlərin mövqeyi baxımından cəlbəediciyi və s. ilə seçilə bilər. Lakin vəsaitlərin mənbəyinin daha əhəmiyyətli xüsusiyyəti kapitalın dəyəri sayılır. Kapitalın dəyəri konsepsiyasının mənası ondan ibarətdir ki, bu və ya digər mənbənin xidmət eyni deyil. Hər bir maliyyələşmə mənbəyinin öz dəyəri var. Kapitalın dəyəri bu mənbənin saxlanması üzrə və ziyanı düşməməyə imkan verən xərclərin örtülməsi üçün zəruri olan gəlirin minimum səviyyəsini göstərir. Təsadüfi deyil ki, kapitalın dəyərinin kəmiyyət qiymətləndirilməsi investisiya layihələrinin təhlilində və şirkət üçün alternativ maliyyələşdirmə variantları seçimində mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Maliyyə menecmentinin əsas üsullarından biri qərarların qəbul edilməsi prosesini təmin edən informasiya massivinin genişləndirilməsi və sistemləşdirilməsidir. Təsadüfi deyildir ki, menecerin və ya sahibkarın öz informasiya vəzifələrini necə icra etmələrindən müəssisənin məhsuldarlığı çox asılıdır. Lakin bu təkcə informasiyanın kəmiyyətindən yox, həm də keyfiyyətindən asılıdır.

Maliyyə informasiyası – maliyyə qərarlarının qəbul edilməsi zamanı qeyri-müəyyənliyi aşağı salan məlumatdır. Maliyyə informasiyasının formalaşması və istifadəsi sistemli yanaşmaya əsaslanır. Bu halda sistem dedikdə, elementlər dəsti və onların maliyyə təşkilatlarının optimal idarə olunmasını təmin edən informasiya əlaqələri başa düşülür. Bu sistem qısa və uzunmüddətli maliyyə qərarlarının qəbul edilməsinə və öz maliyyə monitorinqi sisteminin formalaşmasına yönəldilmişdir.

Nəticə

Maliyyə mexanizmi maliyyə menecmenti sisteminin fəal elementidir. O, dövlətin, regionların və bələdiyyələrin maliyyə siyasətinin həyata keçirilməsi alətidir. Maliyyə mexanizminin müxtəlif elementlərindən istifadə edərək hakimiyyət orqanları maliyyə siyasətinin məqsədlərinin həyata keçirilməsini, onun strateji və taktiki vəzifələrinin həllini təmin etməyə çalışır. Maliyyə menecmentinin rolu heç də çox vaxt səhvən qeyd olunduğu kimi maliyyə resurslarının ən əhəmiyyətli resurs olduğuna görə deyil, maliyyənin əlaqələndirici rola malik olması səbəbindən yüksəkdir.

Maliyyə siyasətinin həyata keçirilməsi təsərrüfat subyektlərinin sərəncamında yerləşən maliyyə resurslarının artımını nəzərdə tutmalı, dövlətin üzərinə qoyulmuş vəzifə və funksiyaların həyata keçirilməsi üçün hakimiyyət orqanlarının fəaliyyətinin möhkəm maliyyə əsaslarının yaradılmasına kömək etməli, dövlətin iqtisadi mövqeyinin və əhalinin sosial müdafiəsini yaxşılaşdırmaq məqsədilə ictimai istehsalın sabitliyini təmin etməlidir. Maliyyə resurslarının formalaşmasının maliyyə metodu, kreditləşmə metodu, vergi metodu və sığorta metodu kimi dörd əsas metodunu fərqləndirmək lazımdır.

Ədəbiyyat

1. Abbasov, S.A. (2009). Maliyyə menecmenti: təşkili və təkmilləşdirilməsi problemləri. Monoqrafiya. Bakı, "Elm və Təhsil", 288 s.
2. Quliyev, T. (2001). Menecmentin əsasları. Bakı, 518 s.
3. Balabanov, I.T. (2000). Finansovyi analiz i planirovanie khozyaistvuyushchego sub'ekta. Moskva, finansy i statistika. 208 s.
4. Brighkehm, YU.F., Gapenski, L. (2002). Finansovyi menedzhment. Polnyi kurs / Per. s angl. Pod red. V.V.Kovaleva. – SPb.: Ehkonomicheskaya shkola, 2002.
5. Blank, I.A. (2005). Finansovyi menedzhment. Uchebnyi kurs. Kiev, Ehl'ga, Nika – Tsentr.

6. Manjula, T.Yu. (2020). The role of the state budget in the socio-economic development of the state. 12 p.
7. <https://e-qanun.az/framework/4590>
8. Musayeva, X.M. (2019). İqtisadi transformasiyanın regional problemləri. Bakı. 8-10 s.

Göndərildi: 24.02.2024

Qəbul edildi: 12.04.2024